

نقش پس اندازی بیمه در اقتصاد خانوار

دکتر حسین کدخدایی

حمیدرضا رستمی

مقدمه

بیمه در قالب مؤسسات و خدمات متنوع در جوامع مختلف وجود دارد، گرچه در کشورهای در حال توسعه به صورت یک پدیده زبربنایی و با ابعاد مورد انتظار شکل نگرفته است. توسعه بیمه در کشورهای پیشرفته عمق و ابعاد حیاتی این صنعت را آشکار ساخته و دست یابی به بسیاری از هدف‌های اقتصادی را امکان پذیر کرده است. در دیدگاه اغلب صاحب نظران مالی، بانک، بیمه و بازار سرمایه جنبه‌های متنوع توسعه مالی به شمار می آیند. در واقع بدون توسعه صنعت بیمه که پل محکمی بین بازارهای پول و سرمایه محسوب می شود توسعه مالی به دشواری و در فاصله زمانی طولانی صورت خواهد گرفت. در حال حاضر، بیمه در بازار تأمین اطمینان، نقش اساسی و کلیدی ایفا می کند. زیرا که از یک سو امکان بازگشت اصل سرمایه را فراهم می کند و از دیگر سو، بازده اطمینان بخش، به منزله هدف اصلی پس انداز، تسهیل می شود.

پس انداز و توسعه

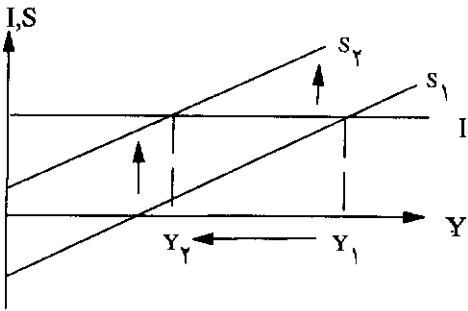
اساساً در تمامی جوامع، تعمیق رفاه خانوارها جزو هدف‌های اصلی گردانندگان و مدیران کشورها قرار دارد، به شکلی که بسیاری از برنامه‌ها و فعالیت‌های مدیران ارشد در این جوامع در جهت تحقق این امر صورت می پذیرد. دولت‌ها برای تأمین هدف رفاه اقتصادی خانوارهایی که در قلمرو حکومتشان قرار دارند معمولاً چهار هدف جزئی تر را مدنظر قرار می دهند و با تأکید بر تحقق این چهار هدف، در تأمین هدف اصلی خویش که رفاه خانوارهاست تلاش می کنند. این چهار هدف عبارتند از: ۱. اشتغال کامل منابع؛ ۲. ثبات قیمت‌ها؛ ۳. رشد مداوم؛ و ۴. توزیع عادلانه درآمدها و ثروت‌ها.

یکی از روش‌هایی که از طریق آن می‌توان نقش پس‌اندازهای ملی در رفاه خانوارها را بیان کرد بررسی تأثیر پس‌اندازهای ملی در تأمین هریک از هدف‌های فوق است که به طور خلاصه به آن اشاره می‌کنیم. پس‌انداز عنصر اساسی شکل‌گیری سرمایه‌گذاری‌های اقتصادی، و سرمایه‌گذاری‌های اقتصادی نیز نیروی محرکه رشد اقتصادی است و بدین ترتیب، افزایش پس‌انداز امکان رشد بیشتر اقتصادی را فراهم می‌کند. از یک سو، سرمایه‌گذاری‌های جدید به کارگیری منابع انسانی و غیرانسانی را در جهت افزایش تولیدات امکان‌پذیر می‌کنند و بدین طریق دست‌یابی به هدف اشتغال کامل عوامل تولید را ممکن می‌سازند. افزایش تولید و عرضه کل باعث جلوگیری از رشد بی‌رویه قیمت‌ها می‌شود و مهاری برای تورم خواهد بود. بدین ترتیب، هدف ثبات قیمت‌ها نیز قابل حصول می‌شود. از دیگر سو، افزایش پس‌اندازها که بخش بزرگی از آن متعلق به افراد ثروتمند جامعه است با شرط وجود فضایی سالم برای رقابت سرمایه‌گذاران از طریق ایجاد اشتغال و فرصت‌های پیشرفت برای افراد کم درآمد جامعه و نیز از طریق کاهش نرخ تورم به توزیع متناسب درآمدها و ثروت‌ها کمک می‌کند. بدین ترتیب، رشد و توسعه اقتصادی که منشأ آن پس‌اندازهای ملی بوده است، رفاه خانوارها را به دنبال خواهد داشت و این هدف اساسی دولت‌ها را تأمین می‌کند.

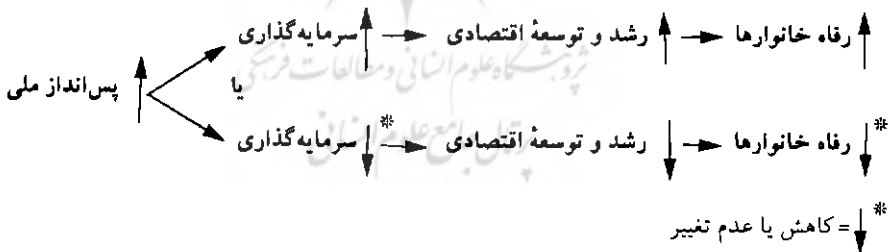
ذکر چند نکته در خصوص مواردی که بیان شد ضروری است. اول آن که، با وجود امکان تأمین وجوه سرمایه‌گذاری‌ها و اعتبارات خارجی، پژوهش‌ها نشان می‌دهند حتی در زمانی که از سرمایه‌های خارجی برای رسیدن به هدف‌های برنامه‌های اقتصادی کمک گرفته می‌شود باید تمرکز اصلی برنامه را بر پس‌اندازهای ملی قرار داد و نباید سرمایه‌گذاری‌های خارجی را منابع اصلی سرمایه‌گذاری دانست. نکته مهم دیگر آن‌که، درست است که بدون وجود پس‌اندازهای ملی، سرمایه‌گذاری مقدور نیست ولی هر پس‌اندازی لزوماً به سرمایه‌گذاری مولد تبدیل نمی‌شود. نکته مهم‌تر آن‌که، در صورت افزایش پس‌انداز در یک جامعه و نیز در صورتی که این پس‌اندازها به طرف سرمایه‌گذاری‌های مناسب هدایت نشوند رشد اقتصادی کاهش می‌یابد و حتی با رشد منفی اقتصادی مواجه خواهیم شد که در ادبیات اقتصادی به «الگوی تناقض خست» معروف شده است. نمودار شماره ۱، درک این مفهوم را ساده‌تر می‌کند.

همان‌گونه که در این مدل اقتصاد دو بخشی ساده مشاهده می‌شود در صورتی که پس‌اندازهای ملی افزایش یابند ولی به سرمایه‌گذاری تبدیل نشوند با کاهش درآمد ملی

نمودار ۱. مدل تعیین درآمد ملی در یک اقتصاد دو بخشی

مواجه خواهیم بود (توضیح آن که حرکت تابع پس‌انداز به طرف بالا و ثبات تابع سرمایه‌گذاری سبب ایجاد نقطه تعادلی در اقتصاد در حدی کمتر از تعادل قبلی شده است و این در حالی است که اگر تابع سرمایه‌گذاری به طرف بالا حرکت می‌کرد می‌توانست به افزایش درآمد ملی در سطح تعادلی بالاتری نیز منجر شود). نکته اساسی در این مدل آن است که نه تنها افزایش پس‌اندازهای ملی از اهمیت برخوردار است بلکه مهم‌تر از آن، هدایت این پس‌اندازها به کانال‌های صحیح سرمایه‌گذاری است. روابط متغیرهایی را که در این قسمت بیان شد می‌توان به شکل زیر (مدل دیالکتیک ارتباط پس‌انداز در رفاه خانوار) نشان داد.

از این مدل، دو نتیجه مهم حاصل می‌شود:

- الف) رشد حق بیمه‌های دریافتی ممکن است موجب رشد پس‌انداز ملی و در نتیجه تقویت رشد و توسعه اقتصادی و نیز رفاه خانوار شود؛ و
- ب) در صورت هدایت نشدن پس‌اندازهای حاصل از دریافت حق بیمه‌های ملی به طرف سرمایه‌گذاری، افزایش این گونه پس‌اندازها ممکن است کاهش رشد اقتصادی را به دنبال داشته باشد.

هر دو نتیجه، ما را به سمت شناخت هرچه بهتر تأثیر خدمات بیمه‌ای در ایجاد رفاه اقتصادی برای خانوارهای کشور رهنمون می‌سازد. خدمات بیمه، هم از حیث جمع‌آوری وجوه پس‌انداز و هم از لحاظ هدایت این پس‌اندازها به کانال‌های صحیح سرمایه‌گذاری ممکن است به توسعه و رفاه اقتصادی کمک کنند. بدون وجود عملکرد مناسب در هر دو بخش یاد شده صنعت بیمه نقش حیاتی خویش در جهت ایجاد رفاه برای خانوار را ایفا نخواهد کرد. برای آن که امکانات پس‌اندازی موجود صنعت بیمه کشور را از دیدگاه تأثیر آن بر رفاه خانوارها بررسی کنیم می‌توانیم از مدل فوق یاری جوییم. ابتدا لازم است مشخص کنیم که آیا صنعت بیمه ایران در مقایسه با دیگر کشورها نقش خود در زمینه تولید حق بیمه را (که یکی از منابع پس‌اندازی ملی به حساب می‌آید) ایفا کرده است؟ به زبان دیگر، آیا صنعت بیمه جایگاه مناسبی برای ایجاد پس‌اندازهای ملی بوده است یا خیر؟ در پاسخ به این پرسش می‌توان به شاخص نفوذ بیمه‌ای اشاره و به جایگاه کشور ایران در بین کشورهای دیگر توجه کرد (جدول شماره ۱).

جدول ۱. مقایسه شاخص نفوذ بیمه‌ای ایران با ۱۲ کشور جهان

سال ۱۹۹۶		سال ۱۹۹۵		سال ۱۹۹۴		کشور
رتبه	درصد	رتبه	درصد	رتبه	درصد	
-	-	۷۶	۰/۴۸	۶۹	۰/۴	ایران
۸	۸/۵۵	۷	۸/۶۰	۱۰	۸/۵۷	۱. آمریکا
۲۳	۵/۰۴	۲۸	۴/۲۸	۲۸	۴/۶۵	۲. مالزی
۲	۱۳/۲۴	۲	۱۳/۱۶	۳	۱۱/۸۲	۳. کره جنوبی
۷۱	۰/۸۱	۶۹	۰/۸۴	۶۵	۰/۸۱	۴. ترکیه
۳۰	۳/۶۲	۳۰	۳/۸۳	۳۵	۳/۳۸	۵. ایتالیا
۱۲	۶/۴۷	۱۴	۶/۴۲	۱۶	۷	۶. آلمان
۶۴	۱/۲۲	۶۱	۱/۴۸	۵۴	۱/۶۱	۷. مکزیک
۷۴	۰/۷۹	۷۰	۰/۸۱	۶۴	۰/۸۴	۸. پاکستان
۷۳	۰/۷۹	۷۱	۰/۸۰	۶۸	۰/۷۹	۹. مصر
۳	۱۱/۷۰	۳	۲/۷۸	۱	۱۲/۸۹	۱۰. ژاپن
۱	۱۵/۵۱	۱	۱۳/۱۶	۲	۱۲/۷۷	۱۱. آفریقای جنوبی

توضیح: رتبه، مربوط به مقایسه ایران با ۸۲ کشور جهان است.

منبع: مجله زیگما، سال‌های ۱۹۹۶، ۱۹۹۷ و ۱۹۹۸.

با توجه به جدول شماره ۱ مشخص می شود که نقش خدمات بیمه در فعالیت های اقتصادی در ایران در مقایسه با دیگر کشورها نقشی ضعیف است. این نتیجه از آن جا به دست آمده است که رتبه کشور ایران در بین ۸۲ کشور مورد مقایسه در سال های ۱۹۹۴ تا ۱۹۹۶، بهبود درخور توجهی نیافته و در واقع ایران در انتهای جدول قرار داشته است. این نکته بیانگر آن است که صنعت بیمه در ایران در مقایسه با کشورهای دیگر از نظر جمع آوری وجوه حق بیمه که ماهیت پس اندازی نیز خواهد داشت موفق عمل نکرده است. اهمیت موضوع هنگامی آشکارتر می شود که شاخص نفوذ بیمه ای در برخی از کشورها مانند افریقای جنوبی (۱۵/۵۱) و کره جنوبی (۱۳/۲۴) را ملاحظه کنیم. ارقام نشان می دهند که این دو کشور می توانند به راحتی از کانال صنعت بیمه خود برای هدایت پس اندازهای ملی استفاده کنند. یعنی نقش پس اندازی خدمات بیمه در ایجاد رفاه خانوارها در کشورهای مورد اشاره بسیار مشهود است.

نکته مهم دیگری که در خصوص مدل مطرح شده می توان بیان کرد چگونگی هدایت وجوه بیمه ای به طرف سرمایه گذاری های مولد است. با توجه به آمار و ارقام موجود مشخص می شود که روند کلی سرمایه گذاری وجوه بیمه ای از سال ۱۳۷۲ به بعد روندی مطلوب بوده است؛ البته تا وضعیت بهینه فاصله وجود دارد ولی روند موجود در واقع در جهت کم کردن این فاصله است. علت اصلی وجود فاصله بین حالت بهینه در سرمایه گذاری شرکت های بیمه و وضعیت موجود را می توان مواردی از قبیل بی ثباتی اقتصادی در اقتصاد ملی، قوانین محدود کننده سرمایه گذاری، سطح رقابتی پایین و فقدان بازارهای سرمایه کارا و نیز نسبت پایین پرتفوی بیمه های زندگی در کل پرتفوی حق بیمه های دریافتی دانست. به هر حال، پایین بودن شاخص نفوذ بیمه ای باعث شده است که تأثیر منفی ناشی از هدایت ناکافی وجوه اخذ شده به طرف سرمایه گذاری های مولد، اثری بسیار کوچک و نامشهود باشد.

تنوع پس انداز

به طور کلی پس انداز از اشکال متنوعی برخوردار است. خرید کالاهای با دوام و اموال غیرمنقول، ذخایر قانونی بخش دولتی یا خصوصی، ذخایر بیمه زندگی خصوصی، سپرده های بانکی، اوراق قرضه، انواع بیمه و طرح های اقساطی، نمونه هایی از ایجاد پس انداز به شمار می آیند. در شکل خاص، پس انداز خانوار در چهار شکل تحقق پذیر می شود:

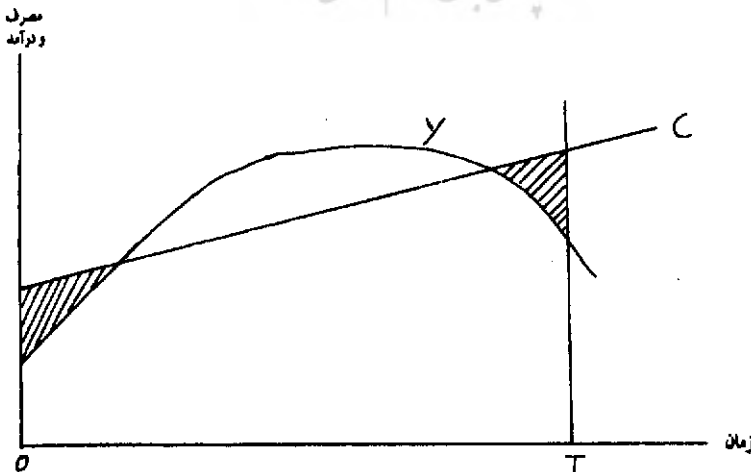
۱. پس اندازهای قراردادی با ایجاد بیمه عمر یا ذخایر بازنشستگی؛ ۲. پس انداز در دارایی های نقدی از قبیل سپرده های بانکی یا اوراق بهادار دولتی؛ ۳. پس انداز با مبادرت به سرمایه گذاری های فیزیکی؛ ۴. پس انداز به صورت تسویه تعهدات یا پرداخت دیون. صرف نظر از اشکال فیزیکی پس انداز، زمینه های جذب ذخایر را باید در سه کانال متفاوت جست و جو کرد (جدول شماره ۲).

جدول ۲. زمینه های عمومی پس انداز خانوار

ابزارهای پس انداز	زمینه های پس انداز	
انواع حساب ها و سپرده های بانکی	بانک	۱
مزایای بازنشستگی، انواع بیمه ها	بیمه و بازنشستگی	۲
انواع سهام و سایر اوراق بهادار	بازار سرمایه	۳

در واقع، تنوع پس انداز از انگیزه ها و دیدگاه های متفاوت سرچشمه می گیرد. این تنوع در مطالعات نظری مورد توجه قرار گرفته است: کینز، فیشر، مودیلیانی، فریدمن و دیتون هریک پس انداز را ناشی از عوامل مشخصی قلمداد می کنند. در نظریه کینز وابستگی مستقیم مصرف به درآمد و در نظریه فیشر وابستگی مصرف به منابع درآمدی طول دوره مورد تأکید است در حالی که طبق نظریه چرخه زندگی مودیلیانی، در بخش میانی چرخه زندگی انسان، پس انداز شکل واقعی می یابد و اشخاص در اوایل و اواخر دوره زندگی از طریق وام و بهره برداری از پس انداز به حیات خود ادامه می دهند (نمودار شماره ۲).

نمودار ۲. درآمد و مصرف در دوره زندگی

نرخ رشد پس انداز بانکی، لزوم توجه بیشتر به گرایش پس اندازها به بازار بیمه و بازار سرمایه را خاطر نشان می کند. شرایط اقتصادی کشور به ویژه روند تورمی دهه گذشته، بازنگری در توسعه بازارهای جذب پس انداز را مورد تأکید قرار می دهد. تنوع پس انداز آن گونه که در کشورهای پیشرفته تجربه شده، در کشورهای در حال توسعه نیز مورد توجه است. مالزی، هند و ترکیه از جمله کشورهای در حال توسعه اند که از این فراگرد بهره نسبتاً کافی برده اند. در اقتصاد ایران، بازار بیمه و بازار سرمایه، به علت رشد ناکافی، از ارائه ابزارهای جایگزین ابزارهای پس انداز بانکی چندان بهره ای نبرده اند. نارسایی های بازار سرمایه در پاسخگویی به این نیاز، بحث جداگانه ای می طلبد ولی در بازار بیمه، پس انداز بیمه ای، به ویژه در اشکال بیمه زندگی، بیمه اموال و سایر موارد به تحول نیاز دارد.

در نظریه درآمد دایمی فریدمن مصرف، تابع در آمد غیر جاری و برخوردار از پیش بینی آینده است. از ترکیب نظریه های فریدمن و مودیلیانی نظریه انتظارات عقلایی شکل می گیرد که فراگرد ایجاد درآمد مصرف کنندگان را مبتنی بر انتظارات عقلایی می داند. در نهایت دیتون با نظریه پس انداز احتیاطی، پس انداز در کشورهای در حال توسعه را ذخیره ای برای مقابله با شرایط نامتعیین آتی قلمداد می کند. نتیجه برخورداری از دیدگاه های مختلف و تنوع فرهنگ پس انداز در کشورها در جدول نرخ پس انداز (جدول شماره ۳) منعکس است.

جدول ۳. نرخ پس انداز در برخی از کشورها - درصد در GDP (دوره ۱۳۵۶-۱۳۷۲)

کشور	پس انداز به GDP
ایران	۱۹/۲
مصر	۱۲/۶
مالزی	۳۳/۷
هند	۲۱/۳
ترکیه	۱۹/۷
مکزیک	۲۰/۲
انگلستان	۱۶/۲
فرانسه	۲۱/۱
آلمان	۲۲/۳
ژاپن	۳۲/۴
امریکا	۱۷/۷
میانگین نرخ پس انداز در GDP	

توضیح: عدد مربوط به ایران، نرخ پس انداز ناخالص به تولید ناخالص ملی است.

OECD Economic Outlook 95 & World Table 95.

مأخذ:

همان گونه که در جدول شماره ۳ مشاهده می شود، نرخ پس انداز در برخی از کشورهای آسیایی مانند ژاپن یا مالزی بالغ بر ۳۰ درصد تولید ناخالص داخلی آنها را تشکیل می دهد. نرخ پس انداز در ایران در طی زمان مورد بحث از نرخ رشد کمتری

برخوردار بوده و در مقابل، مصرف سرانه فزونی یافته است (نمودار شماره ۲). روند پس‌انداز بلند مدت نیز از وضعیت مطلوبی برخوردار نیست. مطابق آمار، سهم پس‌انداز در سپرده‌های بلند مدت بانکی از حدود ۳۰ درصد کل پس‌اندازها در سال ۱۳۴۴ به بالغ بر کمتر از یک درصد در سال ۱۳۷۴ تغییر یافته که بخشی از آن به علت مقررات بانکی است (جدول شماره ۴).

(ارقام به میلیارد ریال)

جدول ۴. ترکیب پس‌انداز در اقتصاد ایران

سال	پس‌انداز ناخالص ملی	پس‌انداز بخش دولتی	پس‌انداز بخش خصوصی	پس‌انداز سپرده‌های بلندمدت بانکی	حق بیمه صادره	درصد سهم حق بیمه صادره از پس‌انداز ناخالص ملی
۱۳۴۴	۹۳/۳۰	۳۱/۱۰	۶۲/۲۰	۳۴/۵۴	۱/۱۹	۱/۳
۱۳۵۴	۱۱۲۴/۱۰	۲۹۱/۹۰	۸۳۲/۲۰	۲۰۵/۸۱	۱۸/۵۰	۱/۶
۱۳۶۴	۳۲۷۲/۲۰	۴۶۴/۸۰	۲۸۰۷/۴۰	۳۲۷/۹۲	۴۱/۲۲	۱/۳
۱۳۷۴	۴۹۷۵۲/۳۰	۱۹۱۰۷/۱۰	۳۰۶۴۵/۲۰	۳۱۷/۵۶	۸۸۷/۰۹	۱/۷۸

مأخذ: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شناخت موانع سرمایه‌گذاری در ایران، دوره ۱۳۴۲-۱۳۷۴.

بیمه و پس‌انداز در کشورهای پیشگام

هدف این بخش از مقاله آن است که نشان دهیم اصولاً سهم بیمه در ایجاد و گسترش پس‌انداز ملی در کشورهای مختلف چگونه است. برای پاسخ به این پرسش، جدول شماره ۵ (شامل ۲۳ کشور صنعتی و ۱۰ کشور در حال توسعه به همراه ثبت پس‌انداز بیمه‌ای به تولید ناخالص داخلی و نیز ثبت حق بیمه به تولید ناخالص داخلی) ارائه شده است.

برای مشخص کردن ارتباط حجم پس‌انداز ملی و حق بیمه ملی در بین کشورهای تحت بررسی، از آزمون همبستگی استفاده شده است. روش کار بدین ترتیب است که ابتدا یک ضریب همبستگی برای تمامی کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه محاسبه شد که وجود ارتباط بین دو شاخص نسبت حق بیمه به GDP و نسبت پس‌انداز به GDP را نشان می‌دهد. سپس ضریب همبستگی این دو متغیر برای کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه به طور جداگانه محاسبه شده است. ضریب همبستگی محاسبه شده برای تمامی کشورها برابر ۰/۳۲ است که وجود رابطه‌ای مستقیم بین این دو متغیر را نشان

جدول ۵. مقایسه پس انداز و حق بیمه بین ۲۳ کشور جهان (سال ۱۹۹۶)

نسبت حق بیمه به پس انداز برای کشورهای توسعه یافته		نسبت حق بیمه به پس انداز برای کشورهای توسعه یافته		حق بیمه در مقایسه با	پس انداز در مقایسه با	شاخص	
رتبه	نسبت	رتبه	نسبت	GDP	GDP	کشور	
۱۵	۰/۱۳			۲/۲۸	۳۳/۷	مالزی	۱
۲۱	۰/۰۵			۱/۴	۳۱/۳	اندونزی	۲
۱۶	۰/۰۹			۲/۰۱	۲۱/۳	هند	۳
۱۹	۰/۰۷			۱/۴۸	۲۰/۲	مکزیک	۴
۱۴	۰/۱۷			۳/۳۳	۲۰	کنیا	۵
۲۲	۰/۰۴			۰/۸۴	۱۹/۷	ترکیه	۶
۲۳	۰/۰۳			۰/۴۸	۱۶	ایران	۷
۲۰	۰/۰۶			۰/۸	۱۲/۶	مصر	۸
۱۸	۰/۰۹			۰/۸۱	۹/۳	پاکستان	۹
۳	۰/۴۱			۲/۳۹	۵/۸	موریتانی	۱۰
		۴	۰/۳۹	۱۲/۷۸	۳۲/۴	ژاپن	۱۱
		۱۲	۰/۱۸	۴/۶۵	۲۵/۳	نروژ	۱۲
		۱۱	۰/۲۰	۵/۰۴	۲۵	پرتغال	۱۳
		۷	۰/۲۹	۶/۴۲	۲۲/۳	آلمان	۱۴
		۱۳	۰/۱۸	۳/۸۳	۲۱/۸	ایتالیا	۱۵
		۱۰	۰/۲۳	۴/۸۲	۲۱/۱	اسپانیا	۱۶
		۸	۰/۲۸	۵/۴۹	۱۹/۵	اتریش	۱۷
		۵	۰/۳۵	۶/۵۷	۱۹	کانادا	۱۸
		۱۷	۰/۰۹	۱/۶۵	۱۸/۶	یونان	۱۹
		۲	۰/۴۹	۸/۶	۱۷/۷	امریکا	۲۰
		۹	۰/۲۸	۴/۷۷	۱۶/۸	سوئد	۲۱
		۶	۰/۳۳	۵/۲۵	۱۶/۱	دانمارک	۲۲
		۱	۰/۶۴	۱۰/۳۳	۱۶/۲	انگلستان	۲۳

مأخذ: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. شناخت موانع سرمایه‌گذاری در ایران (۱۳۷۴): زیگما،

می‌دهد. از آن جا که آزمون آمار انجام گرفته در سطح احتمال ۹۵ درصد این رابطه را تأیید می‌کند می‌توان این گونه ادعا کرد که توسعه خدمات بیمه اثر چشم‌گیری بر توسعه پس‌اندازهای فعلی و به تبع آن رفاه خانوارها خواهد داشت.

محاسبات نشان می‌دهد که ضریب همبستگی متغیرهای مذکور برای کشورهای توسعه یافته برابر ۰/۳۵ و برای کشورهای در حال توسعه ۰/۴۶ است. این ارقام مبین آن است که نقش پس‌اندازی خدمات بیمه در کشورهای در حال توسعه در خور توجه بوده و عنایت به این بخش از اقتصاد ملی ممکن است تأثیر به‌سزایی در توسعه و رفاه ملی داشته باشد. افزون بر این، به نظر می‌رسد که به دلیل اشباع بازارهای بیمه در کشورهای توسعه یافته و نیز تکامل بازارهای مالی از جمله بورس و بانک در این کشورها، حساسیت تغییرات پس‌انداز ملی در مقابل تغییرات حجم حق بیمه دریافتی نسبت به کشورهای در حال توسعه کمتر باشد. این موضوع، جایگاه صنعت بیمه در گسترش حجم پس‌اندازهای ملی را نشان می‌دهد.

جدول شماره ۵ هم چنین، در برگیرنده ستونی است که در آن نسبت حق بیمه به پس‌انداز ملی نمایش داده شده است. این شاخص، سهم بیمه در پس‌اندازهای ملی را به طور تقریبی مشخص می‌کند. البته نکته مهم در این مورد، در نظر گرفتن ماهیت این حق بیمه‌ها از نظر تعلق آن‌ها به گروه بیمه‌های زندگی و غیرزندگی است. چون حق بیمه‌های دریافتی در رشته بیمه‌های زندگی نسبت به حق بیمه‌های دریافتی در رشته‌های غیرزندگی از استعداد پس‌اندازی بیشتری برخوردارند جایگزین کردن حق بیمه‌های دریافتی در رشته زندگی به جای حق بیمه دریافتی در کل رشته‌ها ممکن است دقت شاخص مورد نظر را افزایش دهد.

رتبه‌بندی کشورهای مورد مطالعه براساس شاخص فوق نشان می‌دهد که انگلستان با نسبت ۰/۶۴ بیشترین سهم حق بیمه در پس‌انداز ملی و ایران با ۰/۰۳ کمترین نسبت حق بیمه در پس‌انداز ملی را به خود اختصاص داده‌اند. این در حالی است که نسبت حق بیمه رشته‌های زندگی در کل حق بیمه‌های دریافتی نیز بسیار ضعیف‌تر از کشورهای دیگر است و بدین ترتیب سهم ناچیز صنعت بیمه در ایران در ایجاد و گسترش پس‌اندازهای ملی روشن می‌شود.

شاخص نسبت حق بیمه به پس‌انداز ملی برای برخی از کشورهای در حال توسعه، جایگاه بالقوه‌ای را نشان می‌دهد که صنعت بیمه در ایجاد پس‌اندازهای ملی از آن

برخوردار است. برای مثال، این نسبت برای کشور موریتانی ۰/۴۱، برای کنیا ۰/۱۷ و برای مالزی ۰/۱۳ است.

آمار و ارقام فوق نشان دهنده امکانات ویژه صنعت بیمه در جهت توسعه پس اندازهای ملی و هم چنین بیانگر ضعف صنعت بیمه ایران از نظر استفاده از این امکانات است. البته روند کنونی صنعت بیمه کشور، نوید بخش توسعه و بهبود در وضعیت این صنعت بوده است ولی تا رسیدن به جایگاه مطلوب فاصله زیادی باقی است.

پس انداز بیمه‌ای، گامی به سوی بلوغ اقتصادی

همان گونه که در بخش دوم مقاله بیان شد، تنوع پس انداز از کانال‌های متفاوت ناشی می‌شود و دولت از محل پس اندازهای مربوط به بخش دولتی و مبادرت به سیاست‌گذاری پولی، مالی و بازرگانی ... در سطح پس انداز ملی اثر می‌گذارد. علاوه بر نقش دولت، عوامل دیگری همچون برنامه تأمین اجتماعی و بازنشستگی، عوامل فرهنگی، تورم، الگوی کار و ... بر سطح پس اندازها تأثیر می‌گذارند. بررسی روند پس انداز در اقتصاد ایران، بیانگر روند تنزلی میل به پس انداز از سال ۱۳۵۱ تا کنون است (جدول شماره ۶ و نمودار شماره ۳).

جدول ۶. میل متوسط به پس انداز و مصرف در ایران ارقام به ... ریال قیمت ثابت تعادل ۱۳۶۱

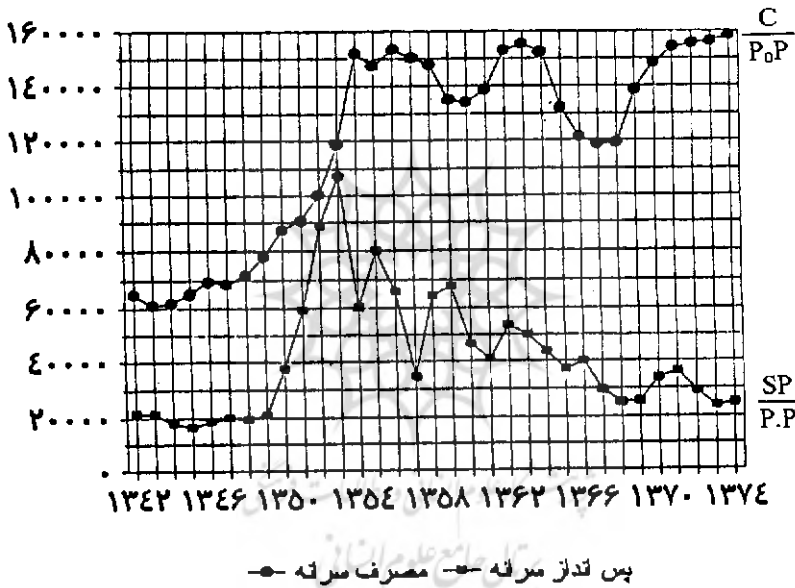
دوره زمانی	مصرف سرانه	پس انداز سرانه	میل متوسط	
			میل به پس انداز	میل به مصرف
۱۳۴۲-۱۳۵۰	۶۹۸۲۱	۲۱۶۹۷	۰/۲۳	۰/۷۷
۱۳۵۱-۱۳۵۶	۱۲۷۰۶۶	۷۶۸۰۰	۰/۳۸	۰/۶۲
۱۳۵۷-۱۳۶۷	۱۳۹۹۹۰	۳۶۰۲۴	۰/۲۴	۰/۷۶
۱۳۶۸-۱۳۷۴	۱۴۷۱۳۱	۲۸۳۷۷	۰/۱۶	۰/۸۴

مأخذ: همان مأخذ جدول شماره ۴.

عمده مشکلاتی که روند جدول شماره ۶ را باعث شده، در مواردی از قبیل خلأ ساختاری یا مقطعی ظرفیت پس انداز ناشی از جنگ و بازار مالی محدود، تورم و کاهش تمایل به پس انداز، نرخ بهره منفی، افزایش بار تکفل و ضعف هدایت پس انداز در بخش‌های مولد قابل بیان است.

پس انداز بیمه‌ای، عملاً راهی به سوی بلوغ اقتصادی محسوب می‌شود. ذخایر بیمه نه تنها خلأ پس اندازی در اقتصاد خانوار و اقتصاد ملی را تأمین می‌کند، بلکه به علت ماهیت کاربرد این پس اندازها در صنعت بیمه و گردش وجوه در اختیار مؤسسات بیمه،

ایجاد پشتوانه مالی، عملاً به سرمایه‌گذاری می‌انجامد. در واقع، در پس‌انداز بیمه‌ای زمینه بلوغ اقتصادی با انتخاب پس‌انداز هدفمند میسر می‌شود. برخلاف پس‌انداز در بانک، در این نوع مشارکت اقتصادی، شخص عملاً و با آگاهی از چند و چون تبعات پس‌انداز، به طور انتخابی به ایجاد ذخیره مالی و به عبارت دقیق‌تر، سرمایه‌گذاری مبادرت می‌کند. در حالی که در پس‌انداز بانکی استفاده از وجوه و کانال سرمایه‌گذاری در اختیار سپرده‌گذار نیست و حتی در برخی از سیستم‌های بانکی، سرمایه‌گذاری‌های سپرده‌گذار عملاً و رسماً به بانک سپرده‌گیر واگذار می‌شود. نمودار ۳. مصرف و پس‌انداز سرانه در ایران (۱۳۴۲-۱۳۷۴)

مأخذ: همان مأخذ جدول شماره ۴.

خلاصه و نتیجه‌گیری

آنچه در این مقاله بیان شد مروری بود بر اهمیت ارتباط موجود بین توسعه و گسترش صنعت بیمه و تأثیر آن بر افزایش حجم پس‌اندازهای ملی و هم‌چنین تأثیری که این پس‌اندازها بر افزایش رفاه خانوارها خواهند داشت. در بخش دوم مقاله کانال‌های عمده ایجاد و گسترش پس‌اندازهای ملی معرفی شد. این کانال‌های پس‌اندازی شامل سیستم بانکی کشور، صنعت بیمه و بورس اوراق بهادار است. بررسی ابعاد مختلف موضوع

فوق بر این نکته که خدمات بیمه از پتانسیل‌های عمده در جهت ایجاد رفاه در کشور است تأکید می‌ورزد. رشد و بلوغ اقتصادی بدون توجه به اهمیت و ارزش خدمات ارائه شده صنعت بیمه کشور به ویژه از لحاظ ایجاد و گسترش ظرفیت‌های پس‌اندازی در جامعه بسیار بعید به نظر می‌رسد. روند رو به رشد ارائه خدمات بیمه در سال‌های اخیر نویدبخش تحولی درخور توجه در این صنعت است، ولی نکته مهم در خصوص جوهی که از این طریق انباشته شده و نقش پس‌اندازی مهمی در اقتصاد ملی دارد آن است که هدایت صحیح این وجوه به طرف موقعیت‌های سرمایه‌گذاری مناسب مطالبی است که نباید اهمیت آن از نظر گردانندگان صنعت بیمه کشور دور بماند.

منابع

۱. سازمان برنامه و بودجه. مجمرعه آماری سری زمانی آمارهای اقتصادی و اجتماعی تا سال ۱۳۷۵، تهران: ۱۳۷۶.
۲. عظیمی، حسین. مدارهای توسعه نیافتگی در اقتصاد ایران، نشر نی، ۱۳۷۲.
۳. کدخدایی، حسین. «موانع توسعه بیمه‌های عمر»، چهارمین سمینار بیمه و توسعه، تهران: ۱۳۷۶.
۴. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. شناخت موانع سرمایه‌گذاری در ایران، دوره ۱۳۴۲ تا ۱۳۷۴.
۵. نیکوآقبال، علی اکبر. فرصت‌های فعالیت مؤسسات بیمه در بازارهای مالی ایران، بیمه مرکزی ایران، ۱۳۷۴.
۶. هژیرکیانی، کامبیز. «برآورد تابع مصرف جمعی در ایران»، مجله علمی - پژوهشی دانشکده علوم اقتصادی و سیاسی، دانشگاه شهید بهشتی،
7. Bhalla, S.S. (1980), "Remeasurement of Permanent Income and its Application to Saving Behavior", *Journal of Political Economy*, 88 (722-44).
8. Colbo, Vittorio & Schmidt - Hebbel Klaus (1991), "Public Policies & Saving in Developing Countries", *Journal of Development Economics*, 36.
9. Deyton, Angus (1991), *Saving in Developing Countries: Theory & Review*.
10. Lakshmi K.Raut & Arvind Virman (1990), "Determinates of Consumption and Saving Behavior in Developing Countries", *Economic Review (World Bank)*, Vol. 3, No. 3, 379-93, 1990.
11. *Sigma*, No. 4, 1997.
12. World Bank, *Economic Review (Special Issue Proceeding of the First Annual W.B. Conference on Development Economics, 61-96)*, 1990.